

ЕКСПОЗЕ НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА АКАДЕМИЈАТА,
АКАД. МАТЕЈА МАТЕВСКИ, ПОДНЕСЕНО НА
XXXV ГОДИШНО СОБРАНИЕ НА АКАДЕМИЈАТА

Почитувани дами и господа,
ценети колеги академици,

Македонската академија на науките и уметностите оваа година навлезе во 35-тата година од своето основање како највисока институција на науките и уметностите на нашата земја, нивни прв и постојан дом. Рожба на Македонската држава создадена со асноскиот развигор од 2 август 1944 година, таа стануваше и се потврдуваше сиве овие години како работилница на човековиот творечки дух и како храм во кој се потврдуваат и слават плодовите на науката и уметноста. Така таа, Македонската академија, израсна во институција што го зазема заслуженото место во животот на нашата земја, татковина на сите нејзини граѓани – Република Македонија и во современиот свет на науките и уметностите.

Оваа година е, почитувани дами и господа и драги колеги, и година кога ги одбележуваме 100-те години на Македонското научно литературно другарство што во Санкт Петербург во 1902 година го основаа големите Македонци и македонољупци, неуморните културни дејци Крсте Мисирков и Димитрија Чуповски. Афирматор на креативните потенцијали и остварувања на македонскиот народен гениј и на неговите творечки пројави, – потврдени во уметноста со Војдан Чернодрински, во науката пак со Крсте Мисирков, што подоцна ќе го поттикнат брзиот развигор на македонската наука и литература, Другарството стана голем предвесник на идното создавање, макар на еден дел од насилно растрганата македонска земја, преку борби и жртви, на првата модерна македонска држава и под нејзиното благотворно сонце на сите државни, културни и образовни институции, и како нивна круна – на Македонската академија.

Овие два факта, две дати се доволна причина да им се радуваме на остварените соништа на нашите творечки визионери на науката и уметноста, голема причина да се чувствуваме горди со дефинитивното видување на нашата земја на творечкото поле за натпревар на современиот свет.

Но, почитувани дами и господа, како што вели нашиот народ, две добрини не одат заедно а две зла одат, така и ние не можевме долго да му се радуваме на спокојството на трудот и на уживањето на неговите придобивки.

Балканската луња што по распаѓањето на бившата Југословенска Федерација ги зафати повеќето нејзини земји и во која со насилни средства, со оган и меч се расчистуваа некои апсурдни и ирационални сметки, таа балканска кланица што мислевме дека среќно и мудро ја одбегнавме, за што ни се восхитуваше светот, сепак, по ирационалните патишта на омразата и злото, на разгорениот национализам и верски фанатизам непредизвикана од ништо, ја зафати минатата пролет и Република Македонија носејќи невини жртви, палежи и егзодуси на нашите граѓани, за да кулминира со етничкото чистење на македонското население и неговото падење од вековните огништа, повторувајќи ја така, по иронија на судбината, на трагичен и циничен начин драмата што ја доживуваше македонскиот народ во изминатото столетие на востанија и војни. Таа агресија на безумството врз оваа наша мирољубива земја и мирољубив народ, сакаме да веруваме дека го доживува својот крај, иако сè уште илјадници жители од бројните шарпланински, скопски и карадачки села не можат да се вратат во своите

опожарени и разурнати домови околу кои уште продолжува да беснее ирационалниот пир на оружјето. Ако обидот, насилно да се дезинтегрира нашата држава и да се заземат и отргнат нејзини територии не успеа, благодарение на отпорот на нашиот народ и на помошта од меѓународната заедница, сè уште, за несреќа и жал, нејзини делови не се под контрола на Република Македонија, сè уште мирот сосема не завладеал во душите на луѓето, оставајќи длабоки и непроболни рани во нивниот живот и во помнењето.

Македонската академија на науките и уметностите како рожба на оваа земја и врвен израз на нејзината хумана, миротворна и мирољубива политика, сочувствуваше и ја споделуваше трагедијата на нашиот народ и го изрази својот револт против насилството и агресијата со својот апел за разумност и мир, и во земјата и кај бројни поединци и институции во странство – од академиите на науките до Европската унија и до Организацијата на Обединетите нации. Таа ги осуди насилството и агресијата, подмолните убиства и жртви, егзодусот и етничкото чистење, како што го осудуваше и го осудува осквернувањето и уништувањето на верските светилишта и спомениците на културата и обидот да се избрише од меморијата на човекот неговата материјална и духовна традиција, темелите на неговиот идентитет.

Меѓутоа, почитувани, ни Македонската академија на науките и уметностите не беше поштедена ни неповредена од злите хирови на нараснувачката агресија. Само што го заврши на восхитувачки начин големиот и репрезентативен Меѓународен собир за Балканот во новиот милениум, на кој беше јавно манифестирано единственото залагање за мир и соработка, истакната улогата и придонесот на науката и културата во остварувањето на севкупниот прогрес на земјите и народите, во драматичните денови на војната таа, Македонската академија беше од за нас неразбирливи причини претставена јавно, како носител на идеја за некаква доброволна размена на територии и население со Република Албанија, а сè со божемна цел да се врати и воспостави мирот во овој дел на Балканот.

Се разбира, не само што голем број академици се јавија веднаш во печатот со своја решителна осуда, не само што реагираше јавно нашето Претседателство, туку и едногласно усвоеното Соопштение на Собранието на Академијата категорички отфрли секаква врска на Академијата како институција со споменатата идеја, за која ниту е разговарано ниту е решавано во ниту едно нејзино работно тело.

Македонската академија е храм на науката и уметноста, на творечките добродетели на човекот, на хуманоста и на хуманистичката етика, што е суштина на творештвото, и за неа се туѓи обидите судбината на човекот и народите да се решава со нехумани, нецивилизациски и ретроградни политички средства. Длабоко во столетијата останаа бројните преселби на народите со сите трагични последици за поединецот и колективот, останаа зад нас и трагичните искуства на дваесеттиот век, но еве и денес некој посака да ги врати сеништата на минатото припишувајќи му ги нив токму на најхуманиот сегмент на едно општество, на науката и уметноста, на Академијата. И тоа токму сега кога сите треба да речат: доста е со делби и преселби, доста е со етнички чистења, зашто никој нема право да го откорне човекот од неговиот свет, од неговото огниште, од неговото паметење и неговиот сон, од неговиот труд и мир. Должност е на секое општество да ги брани нив, тоа е света должност, и иманентна, и на науката и на уметноста.

Зошто, почитувани дами и господа, драги колеги, го велам ова? Ова го говорам затоа што спомнатиот случај, и покрај јасниот и категоричен

став на Академијата, неа сè уште сосема не ја напушта: така, во повремени текстови на коментатори, во настапи на политички дејци и на видни личности во земјата и во странство, се посочуваат МАНУ односно нејзините академици како носители на таа апсурдна и нехумана идеја. Токму затоа денес, од ова свечено место повторно апелираме до сите објективни и добронамерни да го уважат и да го прифатат единственото гледиште на Македонската академија по ова прашање и да ја ослободат неа од таа непредизвикана и незаслужена темна дамка врз нејзиниот углед.

Почитувани, во својата безрезервна определба за мир и соживот на сите граѓани на Република Македонија, што им е иманентна на науката и уметноста, МАНУ ја поддржа Охридската спогодба и се изјасни за поголемиот дел од предложените измени на Уставот на нашата Држава. Таа тоа го стори, свесна за предложените решенија во ненормални услови, врз основа на своето емпириско проучување и согледување, истакнувајќи ги притоа јавно своите критички согледби и понудувајќи предлози за подобрување на предложените решенија. Притоа, таа ги имаше пред себе како основа враќањето на мирот, територијалниот интегритет и суверенитет на земјата, одбраната и потврдувањето на националниот идентитет и на заедничкиот живот на сите нејзини граѓани во рамноправност, мир и демократија.

Со ваквото свое ангажирање МАНУ ја потврдува својата определба, од своето создавање до денес, – исклучиво со резултатите на своите научни сознанија и уметничкото творештво да го дава својот придонес во општествено-економскиот, културниот и политичкиот развој на нашата земја. За таа цел, во сиве години, не само што го декларираше тоа туку и се дистанцираше од можноста, дневно-политичкиот интерес да влијае и да ја одредува нејзината програма и дејност. Се разбира, ние сме свесни дека политиката е наша секојдневна реалност и дека живееме во време кога таа стана наша судбина, но тоа не нè ослободува од заложбата и од обврската, поучени од негативните искуства и објави на некои соседни академии, да продолжиме исклучиво со научни средства и аргументи да го толкуваме животот, минатото и сегашноста и врз нив, во емпириски изведени и докажани сознанија, да се согледува визијата на идниот развој на земјата и на иднината на нејзините односи со соседството и светот.

Токму затоа со жалење денес го доживуваме отсуството на единствена политичка волја и на единствена граѓанска и морална обврска и одговорност на сите што решаваат за сегашнината и иднината на земјата и што се должни да ги обединат своите напори во изградбата на македонската држава како демократска, социјална и економски просперитетна балканска и европска земја. Целокупното македонско политичко искуство последниве шест децении ни покажува дека по секои суштествени уставни измени се градел еден нов лик на нашата држава. Но, притоа, неизменлива константа по секоја промена била Република Македонија како единствена и највисока вредност на сите нејзини граѓани, независно на која националност или конфесионалност му припаѓаат тие. Единството на граѓаните на Република Македонија е во нивната единствена држава како стожер што ги обединува сите нив и околу која тие се здружени да живеат и работат и постојано да го воздигнуваат нејзиниот сестран просперитет и нејзиното место и углед во современиот свет. Во таа смисла Македонската академија чувствува за свој долг и одговорност преку научно понудени развојни програми во сите области, како што тоа го правеше и до сега, да работи на реализацијата на тие возвишени цели.

Македонската академија и сета наша наука и творештво ги следат, ги изучуваат и ги афирмираат духовните вредности и достигнуања на граѓаните

на нашата земја, укажувајќи на нивниот историски континуитет и идентитет како основен залог на сегашноста и иднината. Одбраната и заштитата на државниот идентитет на Република Македонија ја ангажираа Академијата во сиве години на наметнатиот ирационален спор за историското и уставното име на нашата држава. За таа цел треба да се потсетиме на обемната научна студија на Академијата за спорот со Грција во врска со името, како и бројните апели и обраќања до меѓународни институции, организации и до Меѓународната заедница, да се исправи историската неправда што им се нанесува на македонскиот народ и на сите граѓани на оваа наша македонска земја со негирањето на нејзиното историско име и со наметнувањето на ново, вештачко и апсурдно, макар и привремено име. Но, за жал, билатералните разговори со посредство на Обединетите нации за изнаоѓање заедничко прифатливо решение во врска со името, што траат веќе десетина години, не дадоа досега посакуван резултат, а токму тоа нерешено прашање генерира и бројни кризни состојби и кај нас и во поширокиот регион. Согледувајќи ги токму таквите последици, угледната меѓународна институција – Меѓународната кризна група, на крајот од минатата година, како што е познато, објави свое мислење за решавање на спорот за името, со предлог за признавање на уставното име на Република Македонија. Ценејќи ја оваа иницијатива на Меѓународната кризна група, Македонската академија на науките и уметностите, доследна на својот граѓански и национален долг, му посвети нужно внимание на понудениот документ и своето научно и критичко видување за предлозите понудени во него наскоро ќе им го соопшти на нашата и на меѓународната јавност.

Дами и господа,

Почнувајќи ја својата дејност, претежно како врвна институција од репрезентативен карактер, Македонската академија од година во година сè повеќе институционално ја развиваше својата научно-истражувачка и уметничка активност. Со јасно сознание дека на земјата и на нејзиниот севкупен општествено-економски развој од витален интерес ѝ се проектите од областа на науките и уметностите и нивните резултати, од само два до три проекти годишно во првиот период таа постојано ја зголемуваше својата активност, за да го достигне бројот од 60 до 70 индивидуални или групни проекти годишно, во кои се вклучени над 200 истакнати научни работници од земјата и странство. Таквиот подем доведе до создавање на пет научно-истражувачки центри, прво пред 15-тина години на Центарот за генетско инженерство и биотехнологија и потоа на Центарот за енергетика, информатика и материјали, додека во 2000 година беа основани Центарот за ареална лингвистика, Центарот за стратегиски истражувања и Лексикографскиот центар кој се зафати со изработка на Македонска енциклопедија, што веќе ја остваруваат својата дејност. Со нараснувањето на дејностите растеа и потребите за обезбедување на редовно и нормално одвивање на индивидуалниот, групниот и институционалниот ангажман и за таа цел, со разбирање и помош од Владата на Република Македонија, во тек е комплетното опремување на центрите и изградбата на петкатен анекс на постојната зграда на Академијата. Се разбира, очекувајќи го и понатаму растежот на интересот и потребите на Државата за дејностите и развојот на науката и технологијата како основа на нејзиниот иден развој, очекуваме нејзино поголемо учество во нивното финансирање, како и на значајниот проект на МАНУ – повеќетомната прва Македонска енциклопедија и во обезбедување услови и средства за вклучување на млади научни кадри во реализацијата на научноистражувачките проекти и во работата на центрите на Академијата. Ние со задоволство го потврдуваме и обезбедувањето на извесни

дополнителни средства од одделни донатори и фондации што се грижат за развитокот на нашата институција, кои ние високо ги цениме. Тука би требало да се истакне благородниот придонес на господинот Трифун Костовски преку неговата Фондација што ги остварува своите активности во рамките на Академијата, како и на донаторите и спомагателите, семејството на починатиот господин Алфред Меламед од Австрија, како и господинот Зафир Сарафов од Германија на кои им ја изразуваме нашата почит и благодарност.

Дами и господа, науката и уметноста како врвен израз на човековиот творечки дух се развиваат врз сопствените потенцијали и во следењето и асимилирањето на големите научни и уметнички достигнуања на светот во минатото и денес. Во таква заемност и отвореност се постигаат резултати што се вградуваат и во сопствениот развој и во развојот на човештвото во целина. Врз тие принципи се базираат и се одвиваат контактите и соработката на МАНУ со бројни странски академии, како и со академиите на соседните земји, и само во такво духовно и творечко заедништво и разбирање можат да се надминат предрасудите и недоразбирањата наследени од минатото што го попречуваат мирниот и модерен развиток на балканските земји. Токму тоа беше повод, кон крајот на минатата година, по иницијатива на Европската комисија да се одржи во Венеција средба на претседателите и претставниците на сите академии на Југоисточна Европа за да се разменат мислења за нивната сегашна и идна соработка и да се согласат за единствената улога на науката и уметноста во развитокот и мирот во земјите и во овој невралгичен европски регион. Од таквата согласност произлезе и заедничката Венецијанска резолуција и создавањето на Балкански совет, со овојгодишно седиште во Атина а потоа, редум, и во другите градови на академиите. За Македонската академија основањето на тој Совет претставуваше и потврда и афирмација на нејзината најавена слична иницијатива во минатата година што, иманентно на нашите историски интереси, повеќекратно не обврзува.

Почитувани дами и господа, драги колеги академици, Македонската академија на науките и уметностите, следејќи го развитокот на науките и уметностите во нашата земја, секоја трета година го пополнува и обновува својот состав со нови академици. Оваа година ќе започне предлагањето за избор на нови членови, што ќе ја потврди пак отвореноста на МАНУ за вистинските осведочени вредности на секој научник и уметник кој живее и твори во Република Македонија, без оглед на неговата јазичка, етничка и конфесионална припадност. Секоја кандидатура ќе биде подложена на објективна и принципиелна оценка и решавање. Со тие одлуки ќе се потврди и растежот на духовното творештво во нашата земја и ќе се отвораат нови патишта за натамошниот развиток на Академијата и на нашата наука во целина. Следејќи ги достигнуањата на науката и уметноста во светот и соработувајќи со голем број угледни творци што го даваат и својот придонес за афирмацијата на Македонија и на нашата култура, Академијата едновременно ќе ја започне и постапката за избор на странски членови надвор од работниот состав.

Пред науката и уметноста се отворени патиштата по кои се остварува и ќе се остварува сè повеќе нивната хумана мисија, нивната грижа за иднината и среќата на човекот. Создадени од него, од човекот како единка и како колектив, уметноста, науката и технологијата со своите достигнуања и сознанија применети во сите области на општествениот живот и развиток, ќе ја збогатуваат сегашнината и иднината и само со грижата и залагањето и со натамошната поткрепа на сите, на сето општество, ќе ја оправдаат својата основна и незаменлива улога во остварувањето на големиот сон за подобар и посреќен живот и свет.